

Gyarmati Béla

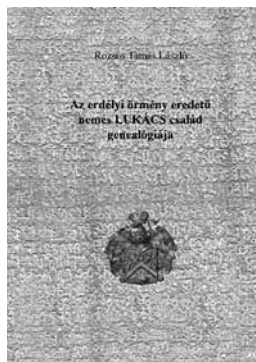
Adalékok az örmények bejöveteléhez

– gondolatok egy új könyv kapcsán

Nagy öröm, hogy nemrégiben megjelent egy olyan, az erdélyi örmény elődökkel foglalkozó genealógiai munka¹, ami címében foglalt célját eddig nem kutatott független források felhasználásával próbálja meg elérni. Kutatási területét a címben pontosan körülhatárolta, és azt minden eddigénél alaposabban dolgozta fel. A genealógia eredetileg a nemes családok fiági utódai számára szolgált származási igazolásul (és a rokonság nyilvántartására örökségi ügyekben), a szóban forgó nagyszerű munka viszont a nemes ősköztől leányágon származásokat is igyekszik bemutatni. Mikor érdek-lődéssel bogarászom az élénk tárt Lukácsok sokaságában (álmélkodva azon, mennyi rejtett, már-már elfeledett adatot sikerült felkutatni!), szomorúan gondolok arra, hogy e kiterjedt famíliának az említett elődöktől származó legalább háromszor annyi utódról nem maradt ránk semmi ismeret, így a közrendű testvérektől származó leszármazottak is kívülről kerültek a szerző által kijelölt korlátokon².

¹ Rozsos Tamás: „Az erdélyi örmény eredetű nemes Lukács család genealógiája”, Bp. 2012

² Én éppen ennek a teljességre való törekvésnek a jegyében fájjalom, hogy a nem-nemes Lukácsok nem kaptak benne helyet! Jól tudjuk ugyanis, hogy a nemességét szerzett két testvérnek, Jakabnak (1762) és Miklósnak (1760) volt még öt fiútestvére, akiknek némvége, máig székelyföldön élő leszármazottai követhetők, sőt, e testvéreknek volt három ismert nagybátyja is (Márton, János és István).

Bár a nemesi családok családfáinak időrendje értelemszerűen a nemesítés időpontjától – esetünkben 1760-, illetve 1762-től – szokott indulni, de tudjuk, hogy az örmények erdélyi jelenléte jóval korábbi. Ha eltekintünk a korábbi (talán a honfoglalásig visszamenően is kimutatható) Kárpát-medencei szőrványos jelenléttől, akkor is legalább az Erdélybe történő betelepülés időpontjaitól kezdve visszanyúl. Az örmények a közhiedelem szerint 1672-ben telepedtek le Erdélyben (ez szerepel a mű ajánló előszavában is). Ez azonban bizonyosan pontatlan: bár ebben az évben sokan, valószínűleg szervezeten telepedtek le, de már évtizedekkel korábban is oly sok örmény élt Erdélyben, hogy a sok évtizedes folyamatot helytelen a hagyomány szerint egyetlen évszámhoz kötni. Három érdekes adalékkal támasztanám alá megjegyzésemet.

A gyergyószentmiklósi örmény templom körüli cinterem falán lévő kapuba beépítve máig tiszteletre méltó hűséggel megőrizték az ott addigra megszapordott lélekszámú örmény közösség számára létesített „idegenek temetője” kapujának egykori szemöldökfáját, rajta az alapítás 1637-es évszámával! Bár a régi véset festéssel való kiemelése ma hiányos (a középső sor nem látható), de hála Szongott Kristófnak, szövegét mégis ismerjük: „Hoc Cemeterium Georgius Ferencfi Sacerdos, in Sepulturnum Peregrinorum Fieri Curavit. Anno 1637. 9.

May.” (Ez a temető az idegenek nyughelyéül Ferencfi György pap által létesítettetett az 1637-es év május 9-én.)

A gyergyószentmiklósi örmény templom kiskapujának szemöldökfája

1637-ben tehát már annyi örmény élt – s halt – Gyergyószentmiklóson, hogy a korban szokásosan saját hitüknek megfelelő küllön temetőre volt igény!

A második érdekes, az erdélyi betelepülés kapcsán eddig sehol nem említett adalék ismertetése előtt két dolgot kell előre bocsátani. Az egyik az, hogy az Erdélybe betelepülő örménység még nem használta a mai értelemben vett családnévet. Akkoriban elég volt egy (vagy több) keresztnév és bérmanév, meg esetleg egy becéző-csúfoló ragadvány-név), amikkel együttesen egy örménynek legkevesebb három neve volt³ s ha ez kevés volt, a magyar (német, latin stb.) nyelvi környezetben hozzá tették vagy az atya (kereszt) nevét, vagy egy a származásra utaló nevet. Így képződött a Luszig fia János (Ovhannes Luszighi) névből a Luszig = Lukács családnév, vagy a Botosaniból való Mánug nevéből így lett Bocsánczi Mánug. Más nemzetek idevetődött fiainak esetében hasonló volt a szokás: a görög származásának ismert Zota nevét Görög Zotaként jegyezték le.

A másik háttér-utalás az, hogy a XVII. századi feudális Erdélyben valamennyi vándorló kereskedő tartozott meghatározott (nem csekély, fejenként évi 2000 firt összeg)

³ Tarisznyás Márton: „Gyergyó történeti néprajza” (Budapest, 1994, reprint)

szeggel) megváltani kereskedési jogát. A fejedelmi kincstár azonban nem foglalkozott e taksák utáni fáradozással, hanem annak begyűjtésére megbízólevelet állított ki arra érdemesnek tartott egyéneknek. Rákóczi György 1643-as megbízólevele az alábbiakat tartalmazza: „Georgius Rákóczi, dei gratia princeps Transylvaniae, pertium regni Hungariae dominus et Siculorum comes, etc. ... Mivel országunkban kereskedő idegen görögök, örmények és rácoknak országunkban való szabados bejövetelt és itt benn való kereskedést kegyelmesen megengedtük: melyre képest mostan újonnan való magok kötelezése szerint 2000 forint summa pénzt esztendőnkint fiscusunk számára tárházunkban adminisztrálni tartoznak, mely summa pénznek és contribúciónak felszedésére és adminisztrálására rendeltük főképpen Görög Lukácsot, szászsebesi Timonai Görög Zotát, Policzani Christophot, Piros Istvánt, Policzani György deákat, Usztoniczay Miklóst és Örmény Lukácsot, kiknek szabadságot és authoritást [felhatalmazást] is engedtünk, hogy országunkban azmely idegen kereskedő görögök, örmények és rácok lesznek, azonkívül is penig, azkik Hunyadon, Háczezen és Marus-Vásárhelyen laknak és az város közé az ország adójában, dolgaiban nem szolgálhatnak, nem adóznak, városi embernek nem tartják magokat, azokat mind kizikbe contribuáltathassák, azokat pedig reájok illendőképpen háromló taxájokat [adójukat] megadni és kezeikben contribuálni [megfizetni] ez ilyenek közül nem akamának, azokat meg is foghaszálk és mindaddig tartóztathassák, vagy fogásban tarthassák, méglen az ő részéről nem contribuálnak.

Parancsoljuk azért kegyelmesen minden rendbéli híveinknek ez levelünket látván, idegen kereskedő görögök, örmények és rácoknak szabadosan jönni menni, kereskedni megengedje. Taxájoknak

vagy contributiójuknak felszedésére rendeltetett görögöknek pedig minden helyen azhol kívánatik, segítséggel lévén, ha szükség kívánja, embereket is adjon melléjük, hogyha pedig valamely görög, rácz, örmény – fejevári, szászsebesi és szászvárosi görögökön kívül, – közikben kontribuálni nem akarnak, az olyanokat mindjárt megfogadni tartozván, mindaddig fogságban tarthassa őket, az még közikben nem contribuálnak. Explicálván [kivévén] mindazáltal ezek közül mindenestül fogva az váradi görögöket. Tilalmas lévén pedig tőlük mindazoknak az marháknak [árúknak] kivitele, kiket az ország statutuma [törvénye] meg nem enged; az ilyenekben az ki comperiáltatik [rajta kapatik], vagy kezéhez találattik, minden marháját elveszti érette... Datum in civitate nostra Alba-Julia, die decima quarta mensis Maii, anno domini millesimo sexcentissimo quadragesimo tertio, Georgius Rákóczi.”

Ez nem csak azt erősíti, hogy ekkor Erdélyben már sok örmény fordult elő, hanem azt is, hogy közülük a fejedelem éppen egy Lukács nevűt bízott meg a sokezer forintoknak a fejedelem számára történő begyűjtésével. Akiben sokszor 2000 forintok erejéig megbíztak, annak tekintélyes személyiségnek kellett lennie, aki vagy elérhető (és zálogként megfogható) vagyonnal rendelkezett, vagy haszonbérbe vétel formájában előre le tudta fizetni a várható összeget. Meg merem kockáztatni, hogy az itt nevesített örmény a mi – köztudottan kiemelkedő

en vagyonosnak ismert⁴ – Lukácsaink eleje volt!

A harmadik mozaik az Ebesfalván való korai örmény jelenlétről tanúskodik. Ávedik nyomán Gazdovits Miklós⁵ mutatja be, hogy Ebesfalván 1654-ben már annyi örmény élt, hogy templomuk volt és két papot tartottak, akik 1658-ban hat bizonyosan örmény esketést anyakönyveztek!

A fent bemutatott bizonyosságokat áttekintve tehát – az 1672-évi nagy tömegű örmény betelepülést nem tagadva és nem lebecsülve – bátran mondhatjuk, hogy az örmények – és nem csak a címbeli, később megnemesített Lukácsok, hanem közrendű rokonaik is – Erdélyben sokkal régebben jelen voltak, mint ahogy azt a közhiedelem tarja, és korábbi jelenlétüket tárgyilagossá dokumentumok bizonyítják.

Számomra igen nagy boldogság, hogy ma sokkal többet tudhatunk róluk, mint valaha remélhettük volna! Hiszen csak az hal meg, akit elfelednek, tehát elődeink történetét jobban megismerve bennünk ők is tovább élhetnek!

⁴ Lukács Miklóst (*1693) később 300 marha gazdájaként jegyezték, Lukács Ripszime (1745–1778) hagyatékánál pedig 500 marhát és 10000 ft készpénzt pereltek az örökösök. (Erről beszámol: B. Garda Dezső: „A gyergyószentmiklósi örmény kereskedők” in: Acta Siculica 2009, 391–434). Ezek a vagyonok nem egyik pillanatról a másikra születtek! ⁵ Gazdovits Miklós: „Az erdélyi örmények története” (Kriterion, 2006)

Régi Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek (2012. decemberi számig bezárólag) díjmentesen igényelhetőek, tetszőleges darabszámban (amíg a készlet tart) a Szerkesztőségnek írott e-mail, vagy levél útján. A kért példányokat a megrendelő nevére – lehetőség szerint – összekészítjük, azok átvehetőek a Fővárosi Örmény Önkormányzat titkárságán hétfőnként 16,30-18,30 óráig.

Szerkesztőség

Ozsváth Judit

Mindenki becserkészhető*

(3., befejező rész)

A „színkavalkád” *élménye*: Ha egy magyar cserkésznek a fogadalom egy életre szól, akkor a legnagyobb cserkészélmény és megtiszteltetés, ami érheti, talán az, hogy eljusson egy cserkész világtalálkozóra, egy dzsemborira. Számunkra, erdélyi cserkész számára sok szempontból csakis egy álmoként felfogható, megtapinthatatlan fogalom volt ez hosszú ideig, míg aztán 2007-ben valósággá nem vált. A Magyar Cserkészszövetségnek köszönhetően a cserkészmozgalom 100. évfordulójára 21 cserkész utazott ki Angliába, a cserkészlet szülőhazájába, közel 40 ezer cserkessel együtt ünnepelni. Hihetetlen élményfolyamat volt, mely közel két évig tartott, a felkészülési időtől, a válogatástól kezdve a csapattá válásig, a konkrét felkészüléstől a közös munkáig, a dzsemborit megjáró székelykaputól az ottani emlékparkban felállított kopjafaig és az utóprogramokig. (Megjegyzem, a székelykapu odakint zárandokhelyé tette az altáborunkat. Hazahozva ma a Vadas Cserkészparkunk bejáratát díszíti.) Az utóprogramoknak igen sok hozadéka volt, többek között – nagy örömmre – a házasság tudat alatti csírája is ekkor ültetett el.

Párválasztás élménye: Azt mondják, hogy a világon sokkal több a nő, mint a férfi. Ez papíron jól is mutat, meg a hölgyek is igen szépek és csábítóak tudnak lenni a messzi távolból, meg közelről is, de amikor egész életre szóló társat választ az ember, nem feltétlenül bölcs, ha kizárólag a szeme kecsegtetésére hallgat. És hol találhat leginkább társra, ha nem egy olyan közösségben, amelyikben

otthon érzi magát, osztozik a közös értékekben, és a közösség tagjai testvérként tekintenek egymásra. Csapatunkban négy cserkész házasságra adta Isten az áldását, mind a négy házasságban eddig két-két gyermek született. Jómagamban meggyőződéssel mondhatom, hogy nemcsak személyes, de családi életemet is megalapozta a cserkészlet, egy plusz tartást, merevítést adva mindkettőnk életének.

A fogadalom élménye: Cserkészfogadalmat egyszer tesz az ember életében, majd azt követően minden évben a fogadalom újításával erősíti meg önmagával szemben a fogadalmát, illetve bátorítja és erősíti a közösségbe lépő új fiatal elhatározását és fogadalomtételét. Csodálatos dolog érezni azt, hogy minimum hat-kilenc hónap próbaidő, testi-lelki-szellemi felkészülés után az általam kiválasztott közösség tagja lehetsz, és megkapod az annyira áhított nyakkendőt. És a kör nem zárul be, mert ezáltal egy 2000 fős erdélyi közösség tagjává is válsz, és automatikusan gazdagítod a világon tevékenykedő 36 millió aktív cserkész közösséget.

A fogadalomtételnek másik fele is van, aminek az átérése viszont kevesebb embernek adatik meg: a fogadalomtétel befogadása, amit csakis képesítéssel rendelkező cserkészvezető tehet meg. Szavakban nehezen lehet leírni azt a megtisztelő és felelősségteljes érzést és egyben örömet, ujjongást, amit a csapat- vagy cserkészvezető érez ilyenkor. Ebben a pillanatban duplázódik saját fogadalmunk érzése és értelme: nem csak elköteleztem magam egy életforma iránt, hanem az iránt is, hogy az előttem fogadalmat tett emberpalántákat a lehető legjobb tudásom

*Keresztény Szó, 2012 szeptember